

על חבל דק – ישראל, הודו ואיראן

יפתח ש. שפיר

מבוא

מאז כינון היחסים הדיפלומטיים בין ישראל והודו, הלכו והתעצמו הקשרים בין שתי המדינות, הן הקשרים הכלכליים והן הביטחוניים. הודו היא הלקוחה הגדולה ביותר של התעשייה הביטחונית הישראלית, וישראל היא ספקית מערכות הנשק השנייה בחשיבותה עבור הודו. עם זאת, ישראל לא הצליחה להגיע למידת קרבה שאולי ניתן היה לצפות לה עם שותפה חשובה כהודו.

להודו יש גם מערכת יחסים הדוקה עם איראן. מערכת זו עברה טלטלות ושינויים במשך השנים, ונעה בין התקרבות להתרחקות. אך למערכת יחסים זו בסיס איתן והיבטים רבים – היסטוריים, תרבותיים, כלכליים ואף ביטחוניים. כך, ישראל והודו אינן רואות את עניין התגרענותה של איראן עין בעין, ויחסיה של איראן עם הודו הם אחד החסמים הבולטים בפני קידום היחסים בין ישראל והודו. מאמר זה ינתח את מערכת היחסים בין הודו לאיראן, וינסה לבחון את השלכותיה על קשריה של הודו עם ישראל בעתיד.

הודו ואיראן – היסטוריה של קשרים¹

להודו ואיראן מסורת מתועדת של קשרים מזה אלפי שנים. כבר במאה השישית לפני הספירה כבש דרייווש (הראשון) את עמק האינדוס. לאחר כיבושי האסלאם הפכו דת האסלאם ותרבותה לגורם מקשר חדש.

במהלך המלחמה הקרה היו היחסים בין המדינות קרים. איראן קיימה קשרים חמים עם ארצות הברית. הודו, לעומתה, נקטה מדיניות של אי-הזדהות שלווה בתפיסת עולם סוציאליסטית, אשר קרבה אותה לברית המועצות. איראן תמכה בפקיסטן, ותמיכתה התבטאה גם בסיוע פוליטי וחומרי במהלך ההתפרצויות האלימות בין הודו ופקיסטן, ובנקיטת עמדה נחרצת נגד הודו בנושא קשמיר. עם זאת, היחסים בין איראן והודו לא התאפיינו בעוינות חריפה. במהלך השנים נערכו

יפתח ש. שפיר הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

ביקורים הדדיים של אישים בכירים, ואיראן אף העניקה תמיכה פוליטית להודו בעת מלחמתה עם סין, בשנת 1962.

המהפכה האסלאמית באיראן שינתה את פני מערכת היחסים כליל, אך בעשור הראשון לקיומה של הרפובליקה האסלאמית היו היחסים בין המדינות עדיין צוננים. איראן אמנם נטשה את האוריינטציה הפרו־אמריקנית שלה והצטרפה כחברה לארגון המדינות הבלתי־מזדהות, אולם הודו חשדה במאמציה של איראן לייצא את המהפכה לכל רחבי העולם המוסלמי. איראן גם המשיכה בחשאי לשותף פעולה עם פקיסטן בסיוע למוג'אהדין באפגניסטן.

המפנה ביחסים בין שתי המדינות חל זמן קצר לאחר תום המלחמה הקרה. נקודת המפנה הבולטת הייתה ביקורו של ראש ממשלת הודו דאז, פ. וו. נראסימהא ראו, בטהראן בספטמבר 1993. בעקבותיו באו ביקורים רמי־דרג נוספים. מאז התחממות היחסים בין שתי המדינות ב־1993 היו בהם עליות ומורדות, שנעו בין תקופות של הידוק היחסים לתקופות של יחסים קרירים, גינויים הדדיים והקפאת מיזמים שונים.

כך עברה מערכת היחסים בין הודו לאיראן מנקודות שיא של חתימה על מסמכי שיתוף פעולה ("הצהרת טהראן" באפריל 2001 ו"הצהרת דלהי" בינואר 2003) לנקודת שפל בעקבות הידוק היחסים בין הודו לארצות־הברית, והצבעותיה של הודו "נגד" איראן בעניין תוכניתה הגרעינית של איראן במסגרת סבא"א, ב־2005 וב־2006. בשנים 2007–2008 נראה שוב שיפור ביחסים, וכיום, בעיקר בשל משטר הסנקציות המתהדק סביב איראן, היחסים נמצאים שוב בשפל.

הסיבה לכך היא מערכת יחסים רבת־פנים. מספר רב של נושאים מצוי בלב מערכת היחסים, והאינטרסים בנושאים אלה לעתים סותרים ולעתים מתכנסים. מערכת היחסים תלויה גם במספר רב של שחקנים, שאיתם יש לשני הצדדים מערכות יחסים מורכבות. כל אירוע במערכת יחסים אחת משפיע על כל המערכות האחרות.

חשיבותה האסטרטגית של איראן

עיקר חשיבותה של איראן הוא במשאבי הפחמימנים שלה: ברשותה כ־10% מיתרות הנפט הגולמי המוכחות בעולם,² וכ־15% מיתרות הגז הטבעי המוכחות בעולם. מיקומה של איראן בחופי המפרץ הפרסי מאפשר לה שליטה במצרי הורמוז, ואיום בחסימת התעבורה הימית בהם. לאיראן גם אחד הכוחות המזוינים הגדולים באזור – עם יכולות ימיות ניכרות, וכן יכולות ייחודיות באזור של טילים בליסטיים. גורם נוסף המשפיע מאוד על היחסים הדו־צדדיים הוא חשיבותה של איראן כמדינה מוסלמית עבדו, שבה אוכלוסייה של כ־160 מיליון מוסלמים.³ יתרה מזו – הודו היא כנראה המדינה בעלת האוכלוסייה השיעית השנייה בגודלה בעולם.⁴

אנרגיה

יבוא נפט מאיראן מצוין לעתים קרובות כגורם החשוב ביותר לצורך של הודו ביחסים טובים עם איראן. הודו נמצאת מזה שני עשורים בתהליך צמיחה מואץ והיא צמאה לאנרגיה,⁵ ולכ־600 מיליון מתושביה אין גישה לחשמל. בכירים הודיים מעריכים שכדי לתפוס את המקום הראוי לה, לדעתם, בכלכלת העולם, יהיה עליה להגדיל פי שלושה או ארבעה את הספקת האנרגיה שלה, ופי שישה את הספקת החשמל שלה.

בשנים האחרונות יבאה הודו מאיראן כ־12% מתצרוכתה בנפט גולמי. מהצד השני, לאיראן נותרו מעט מאוד לקוחות לנפט שלה (בעיקר סין, דרום־קוריאה, הודו ויפן).

הודו גם נמצאת תחת לחץ בינלאומי להפחית את פליטת גזי החממה שלה, ועל כן היא מחפשת גם מקורות נקיים יותר, כמו גז. זו הייתה הסיבה לייזום פרויקט צינור הנפט IPI – שתוכנן להעביר גז מבארות במחוז פארס באיראן להודו, דרך פקיסטן. כיום הפרויקט מוקפא (בחודשים האחרונים נחתם הסכם בין איראן ופקיסטן על הקמת החלק האיראני־פקיסטני של הצינור). בינתיים החלה הודו לגלות עניין בהצעות חלופיות.

הסנקציות המופעלות כלפי איראן גרמו לירידה הדרגתית בכושר ההפקה שלה, וקיים מחסור חמור בכושר זיקוק. כך קרה, שבעוד הודו יבאה מאיראן נפט גולמי היא ייצאה אליה תזקיקים, ובעיקר בנזין לרכב. איראן גם חסרה כמעט לחלוטין את הטכנולוגיה לנצל גז טבעי, ובעיקר את המתקנים הדרושים לייצור גז טבעי נוזלי (LNG).

בשנתיים האחרונות התקשתה הודו יותר ויותר לייבא נפט מאיראן. בדצמבר 2010 נענתה הודו לבקשות ארצות־הברית, והבנק המרכזי של הודו (RBI – Reserve Bank of India) אסר על חברות הודיות לשלם עבור רכישות נפט גולמי דרך מסלקת ACU.⁶ בכך נחסם הנתיב העיקרי לתשלומים עבור יבוא הנפט הגולמי מאיראן.⁷ הסנקציות אילצו את היבואנים ההודיים לחפש נתיבים אחרים לתשלום. כיום נאלצים האיראנים לקבל חלק מן התשלומים ברופי, שאינו מטבע בינלאומי. נתיב סחר זה מתאפיין בחוסר איזון בין הודו ואיראן – בעוד היבוא ההודי מאיראן מסתכם בכ־11 מיליארד דולר בשנה, הרי היצוא ההודי לאיראן מסתכם בכמיליארד דולר בלבד.

כיום נמצאים קשרי האנרגיה בין הודו ואיראן על סף משבר. הודו שרויה תחת לחץ פוליטי כבד להפסיק את היבוא לחלוטין, אך היא תתקשה למצוא מקורות חלופיים לנפט גולמי זה, הן באיכות והן בעלויות השינוע.

גיאואסטרטגיה⁸

איראן מהווה עבור הודו גשר יבשתי הן למדינות שבהרי קווקז והן למדינות מרכז-אסיה, ודרך – לצפון-אירופה ולמרכזה. מאז חלוקת תת-היבשת בין הודו ופקיסטן, נחסמה בפני הודו הגישה הישירה לא רק למרכז-אסיה, אלא גם לאפגניסטן. איראן היא הגשר היחידי המאפשר להודו נגישות לזירת אפגניסטן – בין אם כלכלית ובין אם ביטחונית.

כמה פרויקטים גדולים שתוכננו נועדו לענות על הצורך הזה של הודו. החשובים שבהם הם נמל צ'אבהאר ו"המסדרון צפון-דרום". נמל צ'אבהאר מצוי בדרום-מזרח איראן, לחופי האוקיינוס ההודי, כשבעים קילומטרים מגבול איראן-פקיסטן, והוא מיועד לשמש נמל טרנזיט לסחורות המיועדות לאפגניסטן, ודרכה למדינות מרכז-אסיה. מנקודת מבטה של הודו חשיבותו אדירה, והיא יזמה יחד עם איראן מספר פרויקטים משותפים בנוגע לפיתוח הנמל ודרכי התעבורה היבשתיות אליו.

ה"מסדרון הבינלאומי צפון-דרום" (INSTC) הוא הסכם רב-צדדי לפיתוח התנועה במסדרון יבשתי העובר לאורכה של איראן וממשיך לתוך רוסיה, הן דרך הים הכספי (בנתיב ימי) והן לחופי הים הכספי בנתיב יבשתי, וכן נתיב נוסף לכיוון קווקז. כיום שותפות אחת-עשרה מדינות להסכם ולפיתוחו.

אולם מלוא הפוטנציאל של שתי התוכניות רחוק מהתממשות, הן מסיבות ביטחוניות, והן בשל חששות האיראנים לגבי עמדותיה האמיתיות של הודו כלפיהם.

הודו-איראן – סוגיות ביחסים הדו-צדדיים

פקיסטן

מאז קבלת עצמאותה בשנת 1947 וחלוקת תת-היבשת, היו יחסי החוץ של הודו מוכתבים על ידי יחסיה עם פקיסטן. העוינות ביניהן הולידה שלושה סבבי עימות מזוין, אינספור תקריות ומעשי פיגוע שיוחסו לפקיסטן, ומוקד קבוע למחלוקת טריטוריאלית חריפה (קשמיר). בתקופת המלחמה הקרה צידדה איראן באופן בולט בפקיסטן. שתיהן מדינות מוסלמיות, ושתייהן היו בעלות-ברית של ארצות-הברית. לפיכך העניקה איראן לפקיסטן תמיכה פוליטית וחומרית במהלך העימותים המזוינים שלה עם הודו, ובאופן עקבי תמכה בעמדת פקיסטן בנושא קשמיר.

המהפכה האסלאמית באיראן חשפה באופן בולט פערים ביחסים בין איראן ופקיסטן, שהמשיכה בקשריה עם ארצות-הברית וקיימה מערכת יחסים הדוקה ושיתוף פעולה עם ערב-הסעודית. כאן החלו גם להופיע לראשונה קווי השבר בין איראן השיעית לבין פקיסטן (וערב-הסעודית) הסוניות. ועדיין המשיכה איראן, כרפובליקה אסלאמית, לתמוך בעמדותיה של פקיסטן בענייני קשמיר, ואף תמכה בארגון חזבאללה בקשמיר (יש להבחין בינו לבין הארגון הלבנוני בעל השם הזהה).

עם שיפור היחסים בין איראן והודו אחרי שנת 1993, ניסתה איראן להלך על חבל דק של שמירת האינטרסים שלה ביחס להודו, תוך המשך התנגדותה העקרונית לעמדותיה של הודו בענייני קשמיר.

אפגניסטן

נושא אסטרטגי חשוב אחר ביחסי איראן-הודו-פקיסטן הוא אפגניסטן. איראן מצאה את עצמה בתחרות עזה עם פקיסטן על תחומי ההשפעה באפגניסטן. במדינה רב-עדתית זו ישנם אזורים דוברי פרסית ואוכלוסייה שיעית בלתי-מבוטלת. בתחילת הדרך ניסתה איראן לשתף פעולה עם פקיסטן, אך מהר מאוד מצאו את עצמן איראן והודו משתפות פעולה בסיוע לברית הארגונים בצפון-אפגניסטן (דוברי טג'יקית ופרסית) נגד הטליבאן הפשטוני, שנתמך על ידי פקיסטן. כאשר התחזק שלטון הטליבאן, נוצר רקע להתחממות היחסים בין איראן להודו. קשרים אלה התחממו עוד, גם בתחום הסיוע הביטחוני, דווקא לאחר כניסת כוחות אמריקניים לאפגניסטן ב-2001 והפלת משטר הטליבאן.

כיום מתכנסים שוב האינטרסים של איראן ושל הודו, עם ההכנות לנסיגת כוחות ארצות-הברית ונאט"ו מאפגניסטן בשנת 2014. להודו אינטרסים ניכרים באפגניסטן, והיא משקיעה מאות מיליוני דולרים בפרויקטים כלכליים במדינה זו. לאיראן, כאמור, אינטרסים דומים – וכמו הודו, גם היא חוששת מעליית כוחו של הטליבאן לאחר עזיבת ארצות-הברית.

ארצות-הברית

יחסיה של הודו עם ארצות-הברית היו צוננים עד תום המלחמה הקרה. מצב עניינים זה השתנה בתחילת שנות התשעים, במקביל לשינוי שחל ביחסיה של הודו הן עם ישראל והן עם איראן.

הודו וארצות-הברית תמימות דעים בנושאים רבים, וקיימת אף זהות של אינטרסים במספר רב של נושאים. כמו ארצות-הברית – גם הודו היא דמוקרטיה, ויש לה עניין רב בשמירת סדר עולמי של גבולות פתוחים לתנועת סחורות ובני-אדם. להודו ולארצות-הברית אינטרס דומה בשמירת ביטחון נתיבי השיט באוקיינוס ההודי ובגישה למפרץ הפרסי, וכן ביחס ללוחמה בטרור בינלאומי.

אינטרס נוסף, שבדרך כלל אינו מוזכר בפומבי, הוא החשש של שתי המדינות מהתעצמותה של סין. שתיהן מעוניינות בשמירת יציבות הקשר עם סין, נזהרות לא להרגיז אותה, אך נוקטות מדיניות של "גידור" כלפי סין. לפיכך, צפוי היה ששתי המדינות יפתחו קשרים אסטרטגיים קרובים. ואכן, מאז תום המלחמה הקרה הם התהדקו, הסחר ההדדי גדל במאות אחוזים, ונעשה מאמץ לשיתוף פעולה גם בתחומים צבאיים (ובעיקר – ימיים).

הצעד הבולט ביותר שעשתה ארצות-הברית כלפי הודו היה הסכם שיתוף הפעולה בתחום האנרגיה הגרעינית, שנחתם באוגוסט 2008. הסכם זה הוא חריג, שכן הוא עומד בסתירה חדה למדיניותה של ארצות-הברית, משום שהודו לא רק שאינה חתומה על האמנה למניעת תפוצתו של נשק גרעיני (NPT), אלא שמאז מאי 1998 היא מדינת נשק גרעיני מוצהרת. במסגרת ההסכם קיוותה הודו לרכוש מארצות-הברית יכולת ייצור של חשמל גרעיני עד 25,000 מגה-ואט עד שנת 2020. כיום, ארבע שנים וחצי אחרי חתימת ההסכם, טרם נחתמו חוזים ספציפיים להקמת תחנות כוח גרעיניות, ובארצות-הברית יש המפקפקים בתועלת של הסכם הגרעין. גם בתחום הביטחוני לא התקדמו הדברים כפי שקיוותה ארצות-הברית. אמנם הודו רוכשת כיום ציוד צבאי אמריקני, אך עסקאות נשק רחבות-היקף שחברות אמריקניות קיוו להשיג לא התממשו.

נושא איראן הוא אחד הנושאים הכאובים במערכת היחסים בין הודו לארצות-הברית, שציפתה להתיישרות מלאה של הודו עם מדיניות אמריקנית השואפת לבודד את איראן ככל האפשר. היא גם לא היססה להשתמש באיומים די מפורשים.⁹ הודו, מצידה, ניסתה לבודד את שתי מערכות היחסים שלה זו מזו, ולנהל מערכת יחסים עם איראן כאילו אין לה קשרים עם ארצות-הברית, ומערכת יחסים עם ארצות-הברית כאילו איראן אינה קיימת. מדיניות זו לא צלחה במיוחד, ולחצי ארצות-הברית השפיעו לא מעט על מערכת היחסים של הודו עם איראן, אולם היא המשיכה לזגוג. מחד גיסא, הודו הצביעה נגד איראן במסגרת מועצת המנהלים של סבא"א בספטמבר 2005, ושוב בפברואר 2006 – הצבעה שגרמה להרעה ביחסים בין הודו לבין איראן. מאידך גיסא, הודו לא היססה לאותת לארצות-הברית על כוונותיה לנהל מדיניות עצמאית מול איראן. מקרה בולט היה ביקור שתי אוניות הצי האיראני, ששהו בנמל הודי בעת ביקורו של נשיא ארצות-הברית, ג'ורג' וו. בוש, בחודש מרס 2006 – מה שנתפס כסטירת לחי לארצות-הברית.

הודו קיבלה על עצמה את הסנקציות שהוטלו על ידי מועצת הביטחון. אמנם, היא התנגדה עקרונית לסנקציות החד-צדדיות שהוטלו על איראן על ידי ארצות-הברית ועל ידי מדינות האיחוד האירופי, אך בסופו של דבר נענתה לבקשות ארצות-הברית והטילה סנקציות חד-צדדיות גם מצידה, כולל כאלה שפגעו גם בחברות הודיות (האיסור שהטיל RBI על העברת תשלומים דרך ACU – כאמור לעיל).

הגרעין האיראני

עלייתה של תוכנית הגרעין האיראנית על סדר היום הבינלאומי בשנת 2003 יצרה להודו בעיה קשה. הודו אינה מעוניינת בשכנה גרעינית נוספת. אולם, כמדינה שהיא עצמה גרעינית, קשה לה להטיף מוסר למדינה השואפת לסטטוס גרעיני. מבחינה פוליטית, אין להודו שום עניין להתנגש עם איראן – גם לא סביב נושא הגרעין.

הדגש ההצהרתי של הודו היה תמיכה בכל פעילות הפיתוח הגרעיני של איראן, לצד דרישה מאיראן לעמוד בכל התחייבויותיה החוזיות כלפי הקהילה הבינלאומית (קרי - דרישה לעמוד בהתחייבויותיה ל-NPT, ולהעמיד את כל מתקניה לפיקוח). ממשלת הודו שאפה לנטרל את מערכות היחסים הדו-צדדיים שלה זו מזו - כאילו אין ליחסי הודו-איראן נגיעה ליחסיה של הודו עם ארצות-הברית או עם ישראל. אולם המציאות טפחה על פניה, וככל שהחריף המשבר הבינלאומי סביב תוכנית הגרעין האיראנית, גברו הלחצים מצד ארצות-הברית. בסופו של דבר שינתה הודו את מדיניותה, ונאלצה להצביע בסבא"א בעד החלטות נגד איראן.

יחסי הודו-ישראל

בדומה ליחסיה של הודו עם איראן ועם ארצות-הברית, גם קשריה עם ישראל החלו להתפתח רק אחרי שנת 1992, ומאז התעצמו בתחומים כלכליים רבים. בשנת 2012 הסתכם היקף הסחר הבילטרלי (לא כולל יהלומים) בין ישראל והודו בכ-2.15 מיליארד דולר (מאז שנת 2010 הצטמצם הסחר, בשל השפעות המשבר הכלכלי העולמי).¹⁰

בולט במיוחד שיתוף הפעולה הביטחוני - שכולל רכישות מערכות נשק ייחודיות, העברת טכנולוגיה צבאית ופיתוחים משותפים של מערכות נשק. כיום עומדים על הפרק בין ישראל והודו עסקה לרכישת מטוס נוסף להתרעה אווירית מוקדמת, ופיתוח משותף של מערכות טילי קרקע-אוויר שונות.

ישראל הפכה לספקית הנשק השנייה בחשיבותה לצבא ההודי, ואילו הודו הפכה ללקוחה הגדולה ביותר של התעשייה הביטחונית הישראלית. עם זאת, הקשרים בין ישראל והודו לא התפתחו עד היום לכדי שיתוף פעולה אסטרטגי.

למעשה, גם בהיבטים הפוליטיים הבינלאומיים, קשה לדבר על שיתוף פעולה.

נושא איראן היה על הפרק ביחסים הדו-צדדיים בין ישראל לבין הודו מתחילת הדרך. ישראל חזרה והביעה את אי-שביעות רצונה מן היחסים הדו-צדדיים בין הודו לבין איראן, ובפרט - מן היחסים הביטחוניים שהתנהלו בין איראן והודו (כולל התרגילים הימיים המשותפים). ישראל גם הביעה באוזני ההודים חששות, שמא תזלוג טכנולוגיה ישראלית לידיהם של האיראנים.

הקשרים בין ישראל והודו לא התפתחו עד היום לכדי שיתוף פעולה אסטרטגי. למעשה, גם בהיבטים הפוליטיים הבינלאומיים, קשה לדבר על שיתוף פעולה

לעומת זאת, במערכת היחסים בין הודו לאיראן, האיראנים לא השמיעו בדרך כלל הסתייגויות מיחסיה של הודו עם ישראל, והעדיפו להתעלם מן הנושא. חריג בולט היה בינואר 2008, כאשר שיגרה הודו את הלווין הישראלי TecSAR. בעוד שבהודו הציגו את עסקת השיגור כעסקה מסחרית והעדיפו להצניע את האירוע,

בישראל פורסם השיגור, והלוויין הוצג כלוויין ביון שנועד לעקוב אחר איראן. במקרה זה הגיבה איראן בהבעת "דאגתה" באזני ממשלת הודו, בלי לנקוב בשמה של ישראל.

סיכום

תום המלחמה הקרה היווה נקודת מפנה ביחסה של הודו אל העולם. לא היה זה מקרה שבאותן שנים ממש שינתה הודו כיוון בהתייחסותה כלפי ארצות־הברית, איראן וישראל. מאז מנהלת הודו מערכות יחסי חוץ המהלכות על חבל דק. שאיפתה של הודו במשך כל אותן שנים ליצור חיץ בין מערכות היחסים הדו־צדדיים שלה לא צלחה, אך נראה שהיא עדיין לא נטשה תקווה זו.

מערכת יחסיה עם איראן, לעומת זאת, עברה טלטלות – תקופות של הידוק קשרים ותקופות של התרחקות, בדרך כלל בשל לחצים של גורמים חיצוניים על הקשר הדו־צדדי, ובפרט, הלחצים שנבעו ממערכת היחסים שלה עם ארצות־הברית, כמו גם לחצים שנבעו מן המערכת הבינלאומית בכלל, כמו החלטות מועצת הביטחון. כיום נמצאים יחסיה של הודו עם איראן בשפל חדש. ייבוא הנפט מצטמצם והולך בשל הסנקציות, והודו מיישרת קו עם הקהילה הבינלאומית בנושא בידודה של איראן סביב נושא הגרעין.

עם זאת הגורמים העמוקים, הגאו־פוליטיים והגאו־אסטרטגיים, שהם בבסיס יחסיה של הודו עם איראן, נותרו בעינם. איראן אמנם מתקשה כיום בהפקת הנפט והגז שלה והתפוקה הולכת ומצטמצמת, אך היתרות הגדולות שלה יישארו עוד זמן רב. לעומת זאת, הודו צמאה לאנרגיה, והביקוש ילך ויגדל. לפיכך, בסופו של דבר יש לצפות לחידוש קשרי האנרגיה בין איראן והודו.

בדומה לכך, נשארו גם השיקולים הגאו־אסטרטגיים. להודו יש אינטרסים באפגניסטן, וכל עוד פקיסטן העוינת תפריד בין הודו לאפגניסטן – איראן תישאר הנתיה היחידי. איראן גם תמשיך לשלוט במצרי הורמוז, ועל כן, בידיה יישאר חופש הספנות במצרים אלה. איראן גם תמשיך להיות עבור הודו הנתיה למדינות מרכז־אסיה – גם שווקים לתוצרתה וגם מקור נוסף לאנרגיה. זהו גם הנתיה היבשתית האפשרי לצפון־אירופה. כיום, התנועה בנתיה זה קשה ולא תמיד בטוחה, אך הוא ימשיך להיות הנתיה היחידי.

דווקא בתחום יחסיה של הודו עם ישראל, היא הצליחה לשמור על ההפרדה בין מערכות היחסים שלה. למרות קשריה עם איראן, יחסיה עם ישראל היו יציבים בעשור האחרון. עסקאות הנשק הלכו והתרחבו, וגדלו בהיקף ובמידת שיתוף הפעולה הטכנולוגי. עם זאת, שיתוף הפעולה נותר בתחומים הכלכליים. האינטרס של הודו ביחס לישראל הוא טכנולוגי, ולא אסטרטגי או פוליטי.

מבט על מערכת היחסים בין הודו ואיראן, ובפרט על הגורמים הקבועים בה – ההיסטוריה, התרבות, האנרגיה והגיאוגרפיה – מבהיר שיחסים אלה היו וימשיכו להיות חשובים לה יותר מאשר יחסיה עם ישראל. העובדה שהיחסים עם איראן הם כיום בשפל היא מצב זמני, ואנו בישראל חייבים להבין זאת. יחסי ישראל-הודו ימשיכו להיות תלויים ביכולתה של הודו להלך על חבל דק בין מערכות היחסים שלה. אם ישראל רוצה לשמור על קשריה הטובים עם הודו, עליה להקפיד גם היא ללכת על חבל דק כזה: להמשיך בהידוק היחסים עם הודו ולהקפיד לא להיפגע במערכת יחסים זו – ויחד עם זאת, לא לפגוע בה על ידי לחץ על הצד ההודי בנקודות כאובות.

הערות

- 1 Mushtaq Hussain, "Indo-Iranian Relations during the Cold War", *Strategic Analysis*, 36, no. 6, (2012), pp. 859-870.
- 2 Gulshan Dietl, "India's Iran Policy in the Post-Cold War Period", *Strategic Analysis*, 36, no. 6, (2012), pp. 871-881
- 3 על פי US Central Intelligence Agency – World Factbook, יתרותיה של איראן בנפט גולמי מוערכות, נכון לינואר 2013, ב-151.2BBL מתוך יתרה עולמית מוערכת של 1,532BBL איראן היא הרביעית בעולם אחרי ערב-הסעודית, ונצואלה וקנדה. יתרות הגז שלה מוערכות, נכון לינואר 2012, ב-33.07 טריליון מטרים מעוקבים, מתוך יתרה עולמית מוערכת של 208.2 טריליון מ"ק. היא שנייה בעולם ביתרות הגז שלה אחרי רוסיה. לשם השוואה, יתרותיה של ישראל מוערכות ב-207 מיליארד מ"ק – כ-1% מן היתרה העולמית. ראו: <http://1.usa.gov/5gIm>
- 4 US Central Intelligence Agency – World Factbook - <http://1.usa.gov/9doDpD>
- 5 מספר השיעים בהודו אינו ידוע, שכן לא נערך כל מפקד אוכלוסין בנושא. ההערכות השונות לאחוז השיעים מבין המוסלמים בהודו נעות בין 10% ל-30%, ופירושו של דבר – בין 16 ל-48 מיליון מוסלמים שיעים.
- 6 הודו מייצרת כיום 880 מיליארד קווט"ש בשנה (733 קווט"ש לשנה לנפש – לעומת כ-13,000 קווט"ש לנפש בארצות הברית), הנתונים על פי Shebonti Ray Dadwal, "India-Iran Energy Ties: A Balancing Act", *Strategic Analysis*, 36. No. 6, (2012), pp. 930-940.
- 7 ACU – Asian Clearing Union היא מסלקה המשותפת לבנקים מרכזיים של תשע מדינות בדרום-אסיה, ומשמשת לניהול טרנזקציות כספיות וסילוק תשלומים. מושבה של המסלקה הוא בטהראן, וחברות בה איראן, בוטאן, בנגלה-דש, הודו, מיאנמאר, נפאל, סרי-לנקה, פקיסטן והאיים המלדיביים. הקיצור ACU משמש גם לציון יחידת החישוב המקובלת על ידי המסלקה – Asian Currency Unit.
- 8 Shebonti Ray Dadwal, "India struggling to cope with sanctions on Iran", *IDSIA, Issue Brief*, June 26, 2012, <http://bit.ly/MpcEUq>
- 9 Meena Singh Roy, "Iran: India's Gateway to Central Asia", *Strategic Analysis*, 36, no.6, (2012), pp. 957-975.
- 9 חוק Hyde שאפשר את הסכם הגרעין (שהוא תיקון לחוק האנרגיה האטומית מ-1954), קובע כי מדיניות ארצות הברית, היא, בין השאר:

(4) Secure India's full and active participation in United States efforts to dissuade, isolate, and, if necessary, sanction and contain Iran for its efforts to acquire weapons of mass destruction, including a nuclear weapons capability and the capability to enrich uranium or reprocess nuclear fuel, and the means to deliver weapons of mass destruction. ראו נוסח החוק ב: <http://bit.ly/11yQFN9>

10 נתוני סחר בילטרלי (על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה): בשנת 2012 הסתכם היקף הסחר הביילטרלי, לא כולל יהלומים, בכ־2.15 מיליארד דולר, ירידה של כ־7% לעומת השנה הקודמת. (בשקלול סחר ביהלומים הסתכם המסחר בכ־4.4 מיליארד דולר, לעומת 5.1 מיליארד דולר ב־2011).

הייצוא הישראלי להודו בשנה זו הסתכם, ללא יהלומים, בכ־1.33 מיליארד דולר (לעומת 1.48 מיליארד דולר ב־2011 – ירידה של 11%). מוצרי הייצוא העיקריים היו כימיקלים וציוד חשמלי. הייבוא בשנה זו, ללא יהלומים, הסתכם בכ־821 מיליון דולר (לעומת 798 מיליון דולר ב־2011 – עלייה של כ־3%) מוצרי הייבוא העיקריים היו כימיקלים ומוצרי פלסטיק.

משרד התמ"ס הודעות לעיתונות: "הודו מעוניינת בטכנולוגיות מים ישראליות". <http://bit.ly/Za9d5N>